

14. L. W. Adamec, *Afghanistan's Foreign Affairs in the Mid-Twentieth Century: Relations with the USSR, Germany, and Britain* (Tucson 1974), Pol. 101.
15. Note of C. W. Baxter, Feb. 13, 1928, PRO, FO 71/13/064.
16. See file on this company in Firmenarchiv, Hamburger Weltwirtschaftsarchiv (HWWA).
17. Rezun, *Soviet Union and Iran*, pp. 148–49; see also the excerpt of Teymourshah's speech at the Kremlin of Jan. 1932, *ibid.*, p. 395.
18. L. Adamec, *Afghanistan's Foreign Affairs in the Mid-Twentieth Century* (Tucson, 1974), p. 300.
19. From statistical data in "Russo-Persian Trade 1909–1929," annex to E. R. Lingeman memorandum, "Report on the Working of the Russo-Persian Trade Agreement," Tehran, 22 Feb. 1930, PRO, FO 371/14/539. Since during this time the Iranian *qerān* was increasing its value in relation to the pound sterling, the same statistics given in pounds sterling are even more impressive; see J. Bharier, *Economic Development in Iran, 1900–1970* (London 1971), p. 122.
20. M. Q. Hedayat, *Khaterat u khaterat* (Tehran 1941), p. 353; Litten Memorandum, Berlin, 23 Dec. 1924, "Politische Beziehungen Persiens zu Russland," PA, Pol. 3, bd. 2.
21. Horace Seymour to Foreign Office, "Annual Report on Persia, 1936," PRO, FO 371/20/836.
22. For a description of the Aug. 1938 incident see Y. P. Hirschfeld, *Deutschland und Iran im Spielfeld der Mächte, 1921–1941* (Düsseldorf 1980), pp. 194–95; Rezun, *Soviet Union and Iran*, pp. 330–31. For Soviet troop concentrations in October 1939 and July 1940, see Hirschfeld, *ibid.*, pp. 224–25, 240–44.
23. N. S. Fatemi, *Oil Diplomacy—Powderkeg in Iran* (New York 1954), pp. 151–71; Rezun, *Soviet Union and Iran*, pp. 225–42; Adamec, *Afghanistan's Foreign Affairs*, p. 186.
24. Sir Robert Clive to Foreign Office, Tehran, 15 Apr. 1931, PRO, FO 371/15/337.
25. George Rendel, Note, 10 Jan. 1933, PRO, FO 371/16/949.
26. Annual Report on Persia, 1933, PRO, FO 371/17/909.
27. Adamec, *Afghanistan's Foreign Affairs*, p. 208.
28. R. A. Butler (FO) to Capt. D. E. Wallace (Treasury), 26 Jan. 1939, PRO, FO 371/21/892.
29. H. G. Seraphim, ed., *Das politische Tagebuch Alfred Rosenbergs* (Munich 1964), pp. 163–67.
30. For the Irano-Soviet crisis of 1937–39 see Hirschfeld, *Deutschland und Iran*, pp. 176–209; Rezun, *Soviet Union and Iran*, pp. 328–35; R. Massigli, *La Turquie devant la guerre—Mission à Ankara* (Paris 1969), pp. 292–97; J. Glasneck, in *Türkei und Afghanistan—Brennpunkte der Orientpolitik im Zweiten Weltkrieg* (Berlin 1968), pp. 50–52; L. Kreckler, *Deutschland und die Türkei im Zweiten Weltkrieg* (Frankfurt 1964), pp. 51–61.
31. Adamec, *Afghanistan's Foreign Affairs*, p. 215.
32. L. Baggally's note on a talk with Mr. Nabil, the Persian chargé d'affaires in London, 4 Aug. 1939, PRO, FO 371/23/265.
33. See the essay by D. C. Watt in this collection.

Edited by Uriel Dann

The Great Powers in the Middle East
1919–1939, New York, 1988, s. 333–352.

18 SUBAT 1994

23

—Saadabad Pakt

The Saadabad Pact of 8 July 1937

D. CAMERON WATT

The so-called Oriental Entente, concluded in the Shah's summer palace at Saadabad on 8 July 1937 between the representatives of Turkey, Iraq, and Afghanistan, is almost forgotten today.¹ Yet it was the forerunner of the ill-fated Baghdad Pact and is perhaps the only real embodiment of the Northern Tier, beloved of American strategists and geopolitologues. It marked the first attempt to set up a Middle Eastern security pact confined to states indigenous to the area. It comprised the first three independent oriental states to embark on the hazardous process of modernization and westernization, and the first modern Arab state to achieve more than merely nominal independence. In part it was designed to act as a regional bloc at the League of Nations—a forerunner of the Arab and African blocs at the United Nations today. In part it represented the only way out of an impasse into which Iranian territorial ambitions had led the shah and his government. In its rise and fall there is much that bears on the subsequent policies of its erstwhile members; and much to be learned of the origins of such groups and the strains to which they may become subject.

Seen in geopolitical terms, the four states that made up the Oriental Entente all lie on that indeterminate line which divides the oceanic influence of the Anglo-Saxon powers and the continental power of the Soviet Union. The changing state of relations between the continental power, the Soviet Union, and Britain, the mistress of the oceans, also played a large part in the development of the Entente. Indeed, the nature of its provisions and the very idea of linking its members together were a product of the Anglo-Soviet tension of the early 1920s. The Entente can in fact be described in

180013

DIA

SÂDÂBÂD PAKTI

Soysal, İsmail

1937 Saadabad Pact .-- 1988 : Studies on Turkish-Arab Relations, vol. 3 pp. 131-157, (1988)

01 Haziran 2019

سعادت‌آباد ← دشتستان؛ تَوْج

سعادت‌آباد، پیمان، پیمان عدم تعرض میان چهار کشور ایران، عراق، ترکیه و افغانستان. در فاصله دو جنگ جهانی اول (۱۳۳۲-۱۳۳۷ / ۱۹۱۴-۱۹۱۸) و دوم (۱۳۱۸-۱۳۲۴ ش / ۱۹۳۹-۱۹۴۵)، دولت بریتانیا که بر قسمت اعظم خاورمیانه سیطره داشت، درصدد برآمد تا میان کشورهای خاورمیانه پیمان دفاعی منعقد گردد. به‌زعم انگلیسیها این پیمان سدی در برابر توسعه‌طلبی و نفوذ شوروی به سوی خلیج فارس و منابع نفتی خاورمیانه بود. بنابراین انگلیسیها تلاش کردند تا اختلافات میان دولت‌های این منطقه را مرتفع کنند و زمینه انعقاد پیمان همکاری و عدم تعرض منطقه‌ای را فراهم سازند. پس از سقوط حکومت تزارها در روسیه، بریتانیا سیاست خارجی‌اش را تغییر داده بود، تا در نبود رقیب، ضمن تثبیت قدرت و نفوذش، پیشتازی در صحنه بین‌المللی را حفظ کند. بریتانیا همچنین نگران گسترش نفوذ کمونیسم در مناطق تحت سیطره‌اش به‌ویژه خاورمیانه بود. خاورمیانه به دو دلیل برای بریتانیا در برابر اتحاد جماهیر شوروی اهمیت داشت: نخست آنکه خاورمیانه پایگاهی برای حمله به شوروی یا دفع حمله احتمالی آن بود. بر همین اساس بریتانیا سیاست حمایت از حکومت‌های استبدادی و ضدکمونیستی و نیز ایجاد اتحادیه‌های دفاعی منطقه‌ای را برای مقابله با شوروی در فاصله میان دو جنگ جهانی در منطقه خاورمیانه در پیش گرفت. ایجاد حکومت‌های وابسته و قوی در خاورمیانه مانند حکومت پهلوی در ایران، مصطفی کمال‌پاشا آتاتورک در ترکیه و ملک فیصل اول در عراق برای تحقق همین سیاست بود تا علاوه بر سرکوب جنبش‌های ضدغربی، مانع نفوذ کمونیسم در منطقه خاورمیانه شوند، بنابراین لازم بود که این حکومت‌ها به هم نزدیک شوند (به مهدوی، ص ۳۷-۴۳؛ بیگدلی، ص ۱۷۱-۱۷۳؛ الهی، ص ۶۳). دلیل دوم، جلوگیری از نفوذ آلمان به منطقه خاورمیانه بود. پس از جنگ جهانی اول، کشورهای ضعیف برای تعدیل فشارهای شوروی و بریتانیا به آلمان روی آوردند. رقابت بریتانیا و روسیه برای سیطره بر ایران نیز موجب اتخاذ سیاست انفعالی رضاشاه درباره این دو دولت و نزدیک شدن به آلمان گردید. از سوی دیگر، نیاز آلمان به بازارهای امن و جدید باعث شد که آلمانها نفوذشان را در ایران در دهه ۱۳۱۰ ش / ۱۹۳۰ افزایش دهند، به‌طوری‌که در این دهه تقریباً نیمی از تجارت خارجی ایران با آلمان بود و این کشور به مهم‌ترین شریک تجاری ایران بدل شد. همچنین، شمار زیادی از کارشناسان آلمانی برای راه‌اندازی و گسترش طرح‌های صنعتی و

مشرق آمده‌است. خلیلی در رساله‌ای دیگر درباره همین موضوع، جدولی مشتمل بر مقادیر سعت مشرق را آورده‌است. جدول‌هایی مشابه این در رسائل مؤقتان دیگری هم دیده می‌شود (به کینگ، ج ۱، ص ۱۵۸). این امر نشان‌دهنده اهمیت آگاهی از مقدار سعت مشرق نزد مؤقتان و مؤذنان در تعیین موضع آغاز سپیده‌دم (و طبعاً زمان اذان صبح) در افق ناظر بوده‌است؛ هرچند پیش از آن می‌بایست جهت‌های اصلی در افق ناظر تعیین می‌شد.

منابع: ابوریحان بیرونی، التفهیم لاوائل صناعة التنجیم، چاپ جلال‌الدین همایی، تهران ۱۳۶۷ ش؛ همو، کتاب القانون المسعودی، حیدرآباد، دکن ۱۳۷۳-۱۳۷۵/۱۹۵۴-۱۹۵۶؛ همو، کتاب تحدید نہایات الاماکن لتصحیح مسافات المساکن، چاپ پ. بولجاکوف، در الجغرافیا الاسلامیة، ج ۲۵، چاپ فؤاد سزگین، فرانکفورت: معهد تاریخ العلوم العربیة و الاسلامیة، ۱۹۹۲/۱۴۱۳؛ ابونصر عراق، رسائل ابی‌نصر منصورین عراق الی البیرونی، حیدرآباد، دکن ۱۹۴۸/۱۳۶۷؛ احمدبن عبدالله حیش حساب، زیچ، نسخه خطی کتابخانه دولتی برلین، ش ۵۷۵۰، نسخه عکسی کتابخانه بنیاد دایرةالمعارف اسلامی؛ حسن حسن‌زاده آملی، دروس هیئت و دیگر رشته‌های ریاضی، قم ۱۳۷۱-۱۳۷۲ ش؛ غیاث‌الدین منصورین محمد دشتکی، رساله قیله غیاث‌الدین منصور دشتکی، تصحیح، ترجمه و شرح مقاله دوم از مقصد اول از راضیه سادات موسوی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، پژوهشکده تاریخ علم دانشگاه تهران، ۱۳۹۳ ش؛ محمدبن مسعود مسعودی مروزی، جهان دانش، چاپ جلیل اخوان زنجانی، تهران ۱۳۸۲ ش؛

Abū Rayhān Bīrūnī, *Kitāb Maqālīd 'ilm al-hay'a: la trigonométrie sphérique chez les Arabes de l'Est à la fin du xe siècle*, ed. and tr. Marie Thérèse Debarnot, Damascus 1985; Aristoteles, *Meteorologica*, with an English translation by H. D. P. Lee, Cambridge 1952; Edward Stewart Kennedy and Haydar Sharkas, "Two medieval methods for determining the obliquity of the ecliptic", *The Mathematics teacher*, vol.55, no.4 (Apr. 1962); David Anthony King, *In synchrony with the heavens: studies in astronomical timekeeping and instrumentation in medieval Islamic civilization*, Leiden 2004-2005; Otto Neugebauer, *A history of ancient mathematical astronomy*, New York 1975; Olaf Pedersen, *A survey of the Almagest*, with annotation and new commentary by Alexander Jones, New York 2011; Claudius Ptolemy, *Ptolemy's Almagest*, translated and annotated by G. J. Tommer, London 1984.

/ راضیه سادات موسوی /

1. King